

2.3.1 Ideální plyn

Předpoklady:

Pedagogická poznámka: Je možné tuto a následující hodinu zkrátit do jedné a střední kvadratickou rychlost pouze zadefinovat. Pak je ale nutné se smířit s tím, že většina studentů význam střední kvadratické rychlosti nepochopí.

Ideální plyn: má dokonalé vlastnosti plynu. Jaké to jsou?

- stlačitelnost
- schopnost vyplňovat prostor
- dokonalá tekutost

Př. 1: Najdi mikroskopické příčiny uvedených makroskopických vlastností plynů.

stlačitelnost: molekuly jsou od sebe daleko, takže se neodpužují a jejich vlastní velikost se neprojevuje

schopnost vyplňovat prostor: molekuly se nepřitahují $\Rightarrow$ volně se pohybují po celé nádobě a každé místo, které jim uděláme ihned vyplní

dokonalá tekutost: molekuly se nepřitahují $\Rightarrow$ molekuly se navzájem nebrzdí

$\Rightarrow$ **Tři předpoklady o molekulách ideálního plynu**

- Rozměry molekul ideálního plynu jsou ve srovnání s jejich střední vzdáleností zanedbatelně malé.
- Mimo vzájemných srážek na sebe molekuly ideálního plynu nepůsobí.
- Vzájemné srážky molekul ideálního plynu a srážky těchto molekul se stěnou nádoby jsou dokonale pružné (energie se při nich neztrácí).

Molekuly na sebe kromě srážek nepůsobí $\Rightarrow$ potenciální energie je nulová $\Rightarrow$ energie plynu je schovaná v kinetické energii molekul. (u více atomových molekul i v rotačním a kmitavém pohybu atomů v molekule).

Př. 2: Rozhodni, za jakých podmínek se vlastnosti reálných plynů blíží vlastnostem ideálního plynu.

Molekuly mají být daleko od sebe $\Rightarrow$ malá hustota (nízký tlak)

Kinetická energie má být daleko větší než potenciální $\Rightarrow$ vysoká teplota.

Normální podmínky:

$$p_n = 1,013 \cdot 10^5 \text{ Pa}$$

$$t_n = 0^\circ\text{C} = 273,15 \text{ K}$$

Za normálních podmínek je možné většinu reálných plynů považovat za ideální.

Molekuly plynu v rovnovážném stavu nemají stejnou rychlost $\Rightarrow$ jak popsat jejich stav?

Podobný problém jako popis výšky studentů.

Nejjednodušší způsob: všechny změříme a napíšeme ke každému jeho výšku.
 Problém u molekul: v normálním objemu je jich strašně mnoho $\Rightarrow$ nemůžeme změřit rychlost každé zvlášť a někam ji napsat.

Stejně řešení jako u většího množství lidí – popíšeme situaci v procentech. Například volby:
 Rozdělení hlasů podle volených stran:

ODS 35,4 %
 ČSSD 32,3 %
 KSČM 12,8 %

...

= tabulka rozdělení voličských hlasů pro politické strany v ČR ve volbách v roce 2006

Podíl hlasů se neudává pouze v procentech, ale také jaké díl z jedné $\Rightarrow$ ODS získala 0,354 hlasů = relativní četnost. Vypočteme ji jako podíl $\frac{\text{hlasy pro ODS}}{\text{všechny odevzdané hlasy}}$.

Podobně můžeme popsat i rychlosti. Zajímá nás například jaké procento molekul má rychlosti v intervalu $\langle 200 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; 300 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1} \rangle \Rightarrow$

Tabulka rozdělení rychlostí molekul O_2 při teplotě 0°C .

interval rychlostí $v; v + \Delta v$ [$\text{m} \cdot \text{s}^{-1}$]	relativní četnost molekul $\frac{\Delta N}{N}$	relativní četnost molekul $\frac{\Delta N}{N}$ v %
0 – 100	0,014	1,4 %
100 – 200	0,081	8,1 %
200 – 300	0,165	16,5 %
300 – 400	0,214	21,4 %
400 – 500	0,206	20,6 %
500 – 600	0,151	15,1 %
600 – 700	0,092	9,2 %
700 – 800	0,048	4,8 %
800 – 900	0,020	2 %
nad 900	0,009	0,9 %
Součet	1,000	100 %

podobně jako u voleb:

relativní četnost molekul $\frac{\Delta N}{N} = \frac{\text{počet molekul s rychlostí v daném intervalu}}{\text{počet všech molekul}}$

Pedagogická poznámka: Pokud je dost času, nechám studenty první dva sloupce tabulky opsat kvůli výpočtům v příští hodině nebo dalším úkolům, které vymyslím na místě. Není to však nezbytně nutné, zadání je v příští hodině udělané tak, aby studenti mohli hodnoty opsat z projektoru.

Př. 3: Pomocí tabulky rozdělení rychlost molekul O_2 při teplotě 0°C urči:

- Kolik procent molekul má rychlost v intervalu $\langle 200 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; 300 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1} \rangle$
- Který z uvedených intervalů obsahuje největší množství molekul
- Z tabulky urči relativní četnost molekul s rychlostí větší než $500 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$

a) Kolik procent molekul má rychlost v intervalu $\langle 200 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; 300 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1} \rangle$

třetí řádka tabulky: $\frac{\Delta N}{N} = 0,165 = 16,5 \%$

b) Který z uvedených intervalů obsahuje největší množství molekul

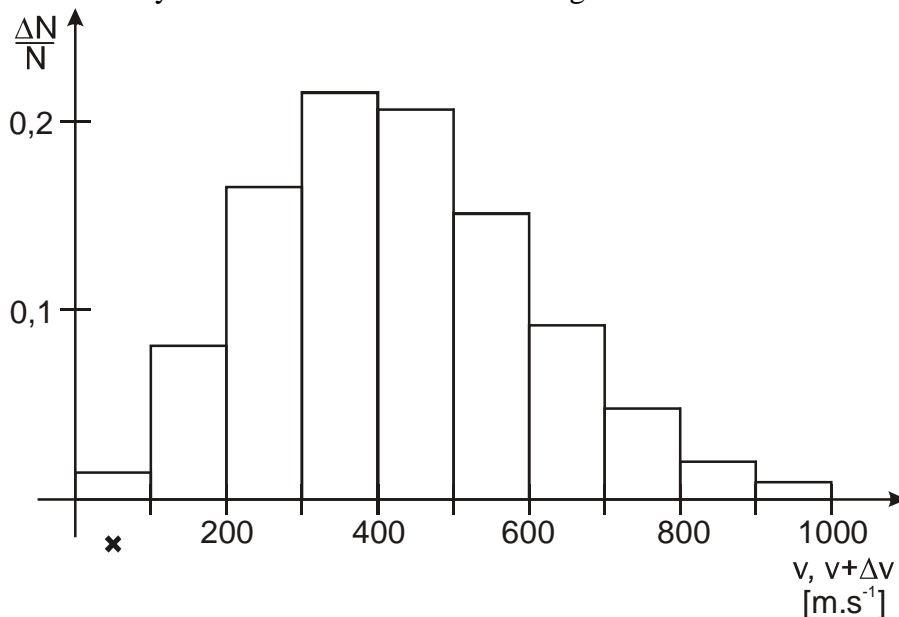
Nejvíce molekul 21,4 % má rychlosti v intervalu $\langle 300 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; 400 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1} \rangle$.

c) Z tabulky urči relativní četnost molekul s rychlostí větší než $500 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$

Sečteme relativní četnosti v dolních pěti řádkách tabulky:

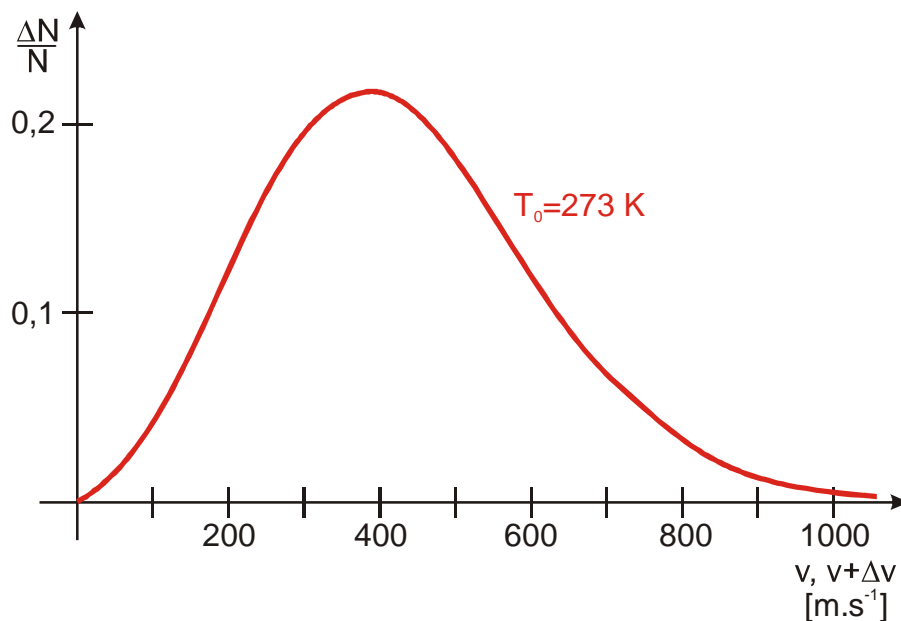
$$0,151 + 0,092 + 0,048 + 0,020 + 0,009 = 0,320 = 32 \%$$

Rozdělení rychlostí můžeme znázornit histogramem:

Přesnější rozdělení rychlostí získáme, když zmenší intervaly, do kterých třídíme rychlosti (například na $\langle 200 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; 210 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1} \rangle$ atd.)

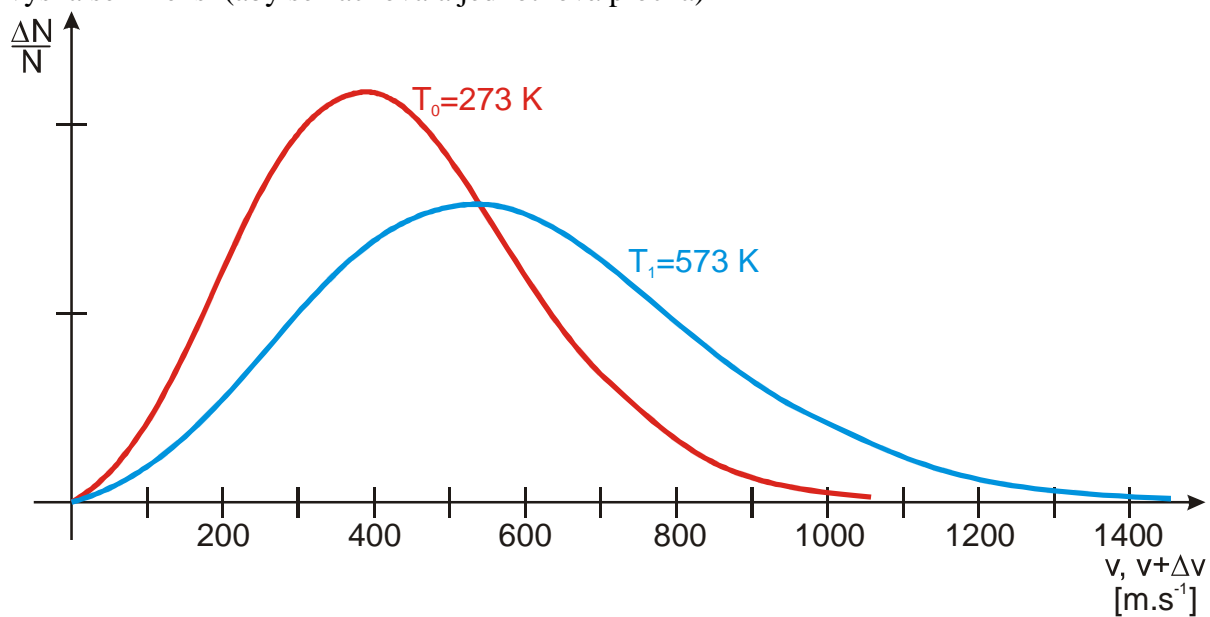
Velkým zmenšením intervalů získáme spojitý graf:

Obsah plochy pod grafem musí být 1 (součet relativních četností musí dát dohromady 1).

Př. 4: Odhadni přibližný tvar grafu, který bude zachycovat rozdělení rychlostí molekul O_2 při teplotě 200°C .

Při vyšších teplotách $\Rightarrow$ vyšší rychlosti molekul $\Rightarrow$ graf bude mít vrchol více vpravo. Jeho výška se zmenší (aby se zachovala jednotková plocha)

Shrnutí: Ideální plyn je dokonale stlačitelný a vyplňuje prostor $\Rightarrow$ tři předpoklady o mikroskopické stavbě.